

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ ЛЬОТНИЙ КОЛЕДЖ**

Циклова комісія природничих дисциплін

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

навчальної дисципліни «Інформатика та обчислювальна техніка»
обов'язкових компонент
освітньо-професійної програми
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Аеронавігація

за темою – Теоретичні основи інформації

Харків 2022

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.22 № 8

СХВАЛЕНО

Методичною радою
Кременчуцького льотного коледжу
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 22.08.22 № 1

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з технічних дисциплін
Протокол від 29.08.2022 № 8

Розглянуто на засіданні циклової комісії природничих дисциплін, протокол від
10.08.2022 № 1

Розробник: викладач циклової комісії природничих дисциплін, спеціаліст вищої категорії, викладач-методист Грибанова С.А.

Рецензенти:

1. Завідувач відділення фахової підготовки навчального відділу КЛК ХНУВС, старший викладач циклової комісії технічного обслуговування авіаційної техніки КЛК ХНУВС, к.т.н., спеціаліст вищої категорії, викладач-методист Владов С. І.
2. Доцент кафедри автомобілів та тракторів Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського, к.т.н., доцент Черниш А. А.

План лекції

1. Складові частини інформатики.
2. Поняття інформації. Властивості, одиниці вимірювання інформації.
3. Кодування інформації. Системи числення і способи переведення чисел.

Рекомендована література

Основна

1. Буйницька О.П. Інформаційні технології та технічні засоби навчання. Навчальний посібник- Кам'янець-Подільський: ПП Буйницький, 2018.-240с.
2. Азарова, А. О. Інформатика та комп'ютерна техніка (Частина 1) : Навчальний посібник / А. О. Азарова, А. В. Поплавський. – Вінниця : ВНТУ, 2012. – 361 с.
3. Павлиш В.А., Гліненко Л.К. Основи інформаційних технологій і систем. Навчальний посібник - Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2013.-500с.
4. Дибкова, Л.М. Інформатика і комп'ютерна техніка / Л.М. Дибкова - К.: Академвидав, 2011. – 343 с.
5. Бродський Ю. Б. Комп'ютери та комп'ютерні технології: Навчальний посібник / Ю. Б. Бродський, К. В. Молодецька, О. Б. Борисюк, І.Ю. Гринчук. – Житомир: Вид-во «Житомирський національний агроекологічний університет», 2016. – 186 с.
6. Козловський А.В., Паночишин Ю.М., Погрішук Б.В. Комп'ютерна техніка та інформаційні технології. Навчальний посібник. К.: Знання, 2012. - 463с.

Додаткова

7. Соколов В.Ю. Інформаційні системи і технології. Навчальний посібник- К.: ДУІКТ, 2010.-138с.
8. Мараховський, Л. Ф. Інформатика і комп'ютерна техніка: практикум. Навч. посіб. з 2х томів / За ред. Л. Ф. Мараховського [Текст] / Л. Ф. Мараховський, О. І. Безверхий, Н. Д. Карпенко, Н. Л. Міхно, І.О. Калинюк - К.:ДЕТУТ. - 2012. – 112 с.
9. Баженов В.А., Венгерський П.С., Горлач В.М. Інформатика. Комп'ютерна техніка. Комп'ютерні технології. Підручник. – К.: Каравела, 2012.- 496 с.
10. Корнута В. А. Вільно поширюване програмне забезпечення : посібник / В. А. Корнута, Р. О. Шкварла. – Івано-Франківськ : ІФОЦППК. – 2012.

Текст лекції

1. Складові частини інформатики.

Інформатика – це галузь науки, що вивчає структуру і загальні властивості інформації, а також питання, пов'язані з її збиранням, зберіганням, пошуком, переробкою, перетворенням, поширенням та використанням у різних сферах діяльності.

Інформатика — наука, яка систематизує прийоми створення, зберігання, відтворення, обробки та передачі інформації засобами обчислювальної техніки.

Предмет інформатики складають такі поняття:

- апаратне забезпечення та програмне забезпечення засобів обчислювальної техніки;
- засоби взаємодії апаратного та програмного забезпечення;
- засоби взаємодії людини з апаратними та програмними засобами.

Засоби взаємодії в інформатиці називають інтерфейсом. засоби взаємодії людини з апаратними та програмними засобами - інтерфейсом користувача.

Головним завданням інформатики є систематизація прийомів та методів роботи з апаратними та програмними засобами комп'ютерної техніки.

Складові інформатики. Одним з напрямків інформатики – теорія проектування обчислювальної техніки, її елементарної бази: різних допоміжних пристроїв.

Другий напрямок – це проблеми математичного забезпечення роботи обчислювальних машин. Розробка програм, тобто створення досконалого математичного забезпечення – програмного продукту, це дорогий і трудомісткий процес.

Третій напрямок можна назвати «власне інформатика». Це питання алгоритмізації і поставки завдань, тобто зведення економічної задачі до задачі, сформульованої мовою математики, або побудова і аналіз математичних моделей за допомогою комп'ютерів.

Персональний комп'ютер (ПК) – засіб для роботи з інформацією, й усі науки, які спрямовані на створення засобів обробки інформації та використання її, об'єднані єдиним терміном «інформатика».

ПК - настільний або портативний комп'ютер, який використовує мікропроцесор як єдиний центральний процесор, що виконує всі логічні і арифметичні операції. Ці комп'ютери відносять до обчислювальних машин четвертого і п'ятого покоління. Крім ноутбуків, до переносних мікрокомп'ютерів відносять і кишенькові комп'ютери.

Основними ознаками ПК є шинна організація системи, висока стандартизація апаратних і програмних засобів, орієнтація на широкий круг споживачів.

Головна функція інформатики полягає в розробці методів і засобів перетворення інформації і їх використання в організації технологічного процесу переробки інформації.

Завдання інформатики полягають у наступному:

- Дослідження інформаційних процесів будь-якої природи;
- Розробка інформаційної техніки і створення новітньої технології переробки інформації на базі отриманих результатів дослідження інформаційних процесів;
- Рішення наукових і інженерних проблем створення, впровадження та забезпечення ефективного використання комп'ютерної техніки і технології у всіх сферах суспільного життя.

Як наука, інформатика вивчає загальні закономірності, властиві інформаційним процесам (в найширшому сенсі цього поняття). Коли розробляються нові носії інформації, канали зв'язку, прийоми кодування, візуального відображення інформації і багато іншого, конкретна природа цієї інформації майже не має значення. Для розробника системи управління базами даних важливі загальні принципи організації та ефективність пошуку даних, а не те, які конкретно дані будуть потім закладені в базу численними користувачами. Ці загальні закономірності є предмет інформатики як науки.

У структурі інформатики як науки виділяють алгоритмічну, програмну і технічну області. Суміжними дисциплінами з інформатикою є кібернетика і обчислювальна техніка, які в багатьох випадках вирішують спільні завдання, пов'язані з переробкою інформації.

2. Поняття інформації. Властивості, одиниці вимірювання.

Інформація – це відомості про навколишній світ (об'єкти, явища, події, процеси тощо), які зменшують міру існуючої невизначеності, неповноти знань та які можна передавати усним, письмовим або іншим способом, а також за допомогою умовних сигналів, технічних та обчислювальних засобів тощо.

Інформація – це відомості, знання, повідомлення, які є об'єктом зберігання, передавання, перетворення для розв'язання поставлених завдань.

Інформація - сукупність відомостей про об'єкти і явища навколишнього світу, які сприймають із навколишнього середовища (вхідна інформація), видають у навколишнє середовище (вихідна інформація) або зберігають всередині певної системи.

Знання, представлені у вигляді, доступному для кодування, називають даними, їх зміст – інформацією.

Інформація різноманітна по змісту і підрозділяється по виду людської діяльності, що обслуговується нею: наукова, виробнича, управлінська, медична, екологічна, правова тощо.

Інформація підрозділяється:

- за видами людської діяльності: медична, екологічна, правова;
- за способами сприйняття людиною: візуальну, звукову, смакову;
- за формами представлення: текстову, числову, графічну, звукову.

Коли йдеться про інформацію, мають на увазі ряд її властивостей, а саме:

- *достовірна* інформація відповідає об'єктивній реальності;

- *повнота* інформації, якщо її достатньо для прийняття рішень;
- *актуальна* інформація відповідає теперішньому моменту часу;
- *цінність* інформації - відповідність потребам споживача;
- *об'єктивна* інформація не залежить від суб'єктивної думки.

З інформацією виконують багато операцій, які за ознакою подібності об'єднуються в технологічний процес обробки інформації, а саме: збір і реєстрація даних; передача даних; збереження даних; обробка даних; отримання результативної інформації.

Для подання інформації в комп'ютері використовують двійкове кодування - послідовність двійкових символів, що складаються тільки з нулей та одиниць. У технічних пристроях одиниця інтерпретується як наявність імпульсу, нуль - як відсутність імпульсу; у логіці одиниця інтерпретується як правдиве висловлення (правда), а нуль - як хибне.

При кодування текстової інформації за допомогою двійкових послідовностей кожній літері абетки зіставлене порядковий номер - ціле число, кожному цілому числу – зіставлене двійкова послідовність.

3. Кодування інформації. Системи числення і способи переведення чисел.

За *одиницю інформації* приймають кількість інформації, яка міститься у виборі однієї з двох рівноймовірних подій. Ця одиниця називається «двійковою одиницею», або бітом (binary digit – bit) та позначається символами 0 або 1. Двійкові послідовності з 8 бітів від 0000 0000 до 1111 1111 називаються *байтом*.

У технічних пристроях, наприклад в ЕОМ, дані можуть бути представлені електричними, магнітними або світловими імпульсами. Одиниця інтерпретується як наявність імпульсу, нуль - як відсутність імпульсу; у логіці одиниця інтерпретується як правдиве висловлення (правда), а нуль - як хибне (неправдиве) висловлення.

Найпоширенішим для подання інформації в комп'ютері є двійкове кодування - подання тексту, графіки у вигляді двійкових послідовностей символів, тобто послідовностей символів, що складаються тільки з нулей та одиниць.

Для зручності передачі інформації були розроблені методи кодування інформації.

Кодування - це процес подання інформації у вигляді послідовності символів деякого алфавіту, який називається код. Кодування інформації дозволяє зображення чисел, тексту, графіки в пам'яті комп'ютера, стиснення інформації в базах даних, захист інформації від несанкціонованого доступу.

При кодування текстової інформації за допомогою двійкових послідовностей кожній літері абетки зіставлене порядковий номер, тобто ціле число, а кожному цілому числу – зіставлене двійкова послідовність.

Сукупність правил, за якими здійснюється кодування, називається *системою кодування*. Код є позначенням ознаки об'єкта у вигляді знаку або групи знаків згідно з прийнятою системою кодування. Знаки, що

використовуються в процесі кодування, становлять *абетку коду*. Число знаків абеткового коду, що використовуються в кодовому позначенні, називається основою коду.

В обчислювальній техніці існує система, яка має назву двійкова система кодування, заснована на уявленні даних послідовністю усього двох знаків: 0 та 1. Інститутом стандартизації США введена система кодування ASCII (American Standard Code for Information Interchange), що дозволяє закодувати $2^8=256$ символів у вигляді двійкових послідовностей довжини 8. Система кодування ASCII складається з базової (значення кодів від 0 до 31) і розширеної таблиці (значення кодів від 32 до 255). Перші 32 кода (від 0 до 31) базової таблиці використані для подання керуючих символів; коди значень від 32 до 127 використані для подання символів англійського алфавіту, розділових знаків, знаків арифметичних дій і інших допоміжних символів. У світі існують інші системи кодування. Наприклад, система кодування компанії Microsoft - Windows-1251.

При представленні цілих чисел в пам'яті комп'ютера за допомогою 8 біт можна «закодувати» 256 чисел у діапазоні від 0 до $2^8-1=255$. При представленні цілих чисел в пам'яті комп'ютера за допомогою 2 байт або 16 біт можна «закодувати» 2^{16} або 65536 цілих чисел у діапазоні від 0 до $2^{16}-1=65535$.

В таблиці кодування ASCII (American Standard Code for Information Interchange) кожному символу відповідає шифр з 8 бітів (нулів і одиниць), що дозволяє кодувати 256 символів. На сьогодні, з урахуванням широкого розповсюдження комп'ютерної техніки все більшого поширення набуває система кодування символів **Unicode** (скорочення Universal Code - англ. універсальний код), в якій кожному символу відповідає код з 16 бітів (2 байти), що дозволяє включити в таблицю 65 536 символів, що достатньо для представлення символів майже всіх мов.

Комп'ютер виконує операції над числами, записаними у двійковій системі числення, і використовує правила двійкового додавання й двійкового множення. Комп'ютер виконує перетворення чисел з десяткової системи у двійкову й обернено.

Системою числення називається спосіб запису чисел за допомогою знаків цифр. Існують позиційні й непозиційні системи числення. У позиційних системах - значення числа залежить від його позиції у записі числа, в непозиційних системах - не залежить.

Основа позиційної системи - кількість цифр, які можуть бути використані для запису числа в даній системі числення.

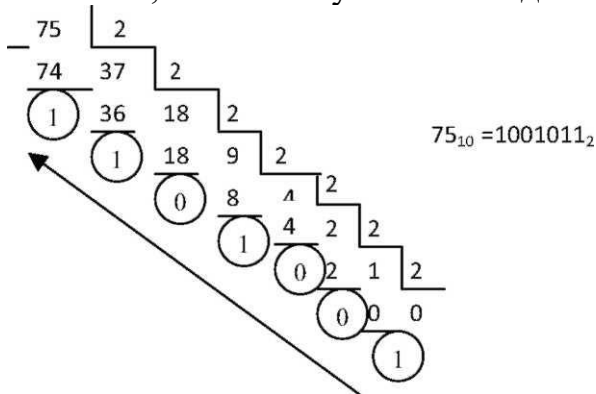
Для перетворення цілих чисел з *десяткової системи числення в двійкову* використовується *алгоритм Евкліда* тобто послідовного ділення числа.

Представити число 75_{10} в однобайтовому форматі.

Розв'язання. Поділити число на основу, одержуючи цілу частку й остачу, поділити цю частку знову на величину основи й записати нові частку й остачу.

Оскільки частка знову більше основи, ділимо її на основу. Одержуємо частку 2 і остачу 0.

Процес завершений. Виписати цифри в наступному порядку: першою - остання частка, а за нею - усі остачі від останнього до першого.

Отриманий результат можна перевірити, використовуючи правило перетворення із системи з основою 2 в десяткову.

Для перетворення цілих чисел з основою 2 у десяткову систему, необхідно записати число по ступеням основи і виконати арифметичні дії у десятковій системі числення.

Приклад: Перетворити число 101001 із двійкової системи числення в

Розв'язок. $101001 = 1 \cdot 2^5 + 0 \cdot 2^4 + 1 \cdot 2^3 + 0 \cdot 2^2 + 0 \cdot 2^1 + 1 \cdot 2^0 = 32 + 8 + 1 = 41$

Операції над числами, записаними у двійковій системі числення й обернено виконує комп'ютер.